

בפתחה של הצגת

„אמנון ותמר“

מאת

יעקב שבתאי

ע"פ „אהבת ציון“ ל א. מאפו

בתיאטרון לנוער

בהוצאת האגודה לקידום תרבות התיאטרון לילדים ולנוער
ליד משרד החינוך

אברהם מאפו ידיעות ביוגרפיות

נולד בשנת 1808 בקובנה שבליטא, למשפחה של תלמידי חכמים. התחנך ב'חדר' ובכוחות עצמו. השתלם בלשונות. בנעוריו הגה בספרי קבלה. רוב ימיו עסק בהוראה בבתי עשירים ובמוסדות חנוך. חיבר כמה ספרים פדגוגיים. טרח הרבה בכתיבת ספריו ו,אהבת-ציון' נתחברה על ידו במשך תקופה של למעלה מעשרים שנה, מתוך דוחק כלכלי ותוך נדודים. קבלת אישורה של הצנזורה וקשיי ההדפסה נמשכו אף הם שנים אחדות עד שהופיע הספר בשנת 1853.

בין ספריו האחרים יש להזכיר את, אשמת-שומרון' אף הוא על רקע עולם המקרא שיצא בשנים 1864-65, ו,עיט צבוע' רומאן מחיי ההווה (1857) וכן קטעים של סיפור היסטורי על דורו של שבתאי צבי בשם „חוזי חזיונות". ספרי הלמוד שחבר, חנוך לנער' ו,אמון פדגוג' זכו להצלחה מרובה.

מאפו נפטר בעיר הגרמנית קניגסברג ביום הכפורים של שנת 1867.

"אהבת ציון"

אהבת-ציון", הרומאן העברי הראשון" נכתב במציאות שלא היו בה עברית מדוברת, עיתונות-יומית, ביקורת ספרותית וקהל קוראים שהורגל לקרוא ספרים אשר מגמתם העקרית היא לספר ספור על אהבה וגבורה. כל הנסיבות היו, איפוא, לרעתו של הספר כשראה אור לראשונה אחרי מאבק עם הצנזורה הרוסית בשנת 1853. ואף על פי כן זכה הספר להיות אחד הנפוצים והמתורגמים ביותר במאה ה-19, בכל תפוצות ישראל (ראה מובאות). במה זכה ?

לא רק בזכות היותו הספר העברי הראשון המחיה על פני יריעה רחבה ורבת-עלילה את עולם המקרא ולא רק משום היות נופו, "האכסוטי" של הספר שונה כל-כך מהמציאות של היהודי המזרח אירופי סמוך למחצית המאה ה-19. אלה מילאו בוודאי תפקיד נכבד בהיענותם הנלהבת של הקוראים העבריים (ראה מובאות). ואולם דומה כי סוד קסמו של הספר נעוץ גם בכך שמאפו הצליח להפוך את ארץ-ישראל לנוף של כיסופים נפשיים. ספר זה פגע ברבדים עמוקים של געגוע לדימוי מוחשי כלשהו של ארץ-ישראל, רבדים שטופחו בהרבה תפילות ופיוטים ומאידך גיסא גם בסיפורי-מסע ואגדות. מאפו, כמו רוב רובם של קוראיו לא ביקר מעולם בארץ-ישראל, אבל הוא הצליח בספרו, שנכתב בסוכה על ראש הר בה התבודד, לברוא עולם של "אגדה מציאותית". ארץ-ישראל חיונית בה מתהלכים נביאים המוכיחים בשער, עובדי אדמה ורועי צאן והרבה בני-אדם ממינים שונים: אוהבים ונאהבים, נוכלים וזוממים, ישרי-דרך, מוגי לב וגיבורים, אנשים מזמרים ואנשים שותקים, שמחים ועצובים. עולם חיוני ושוקק. בכך חש את ארץ-ישראל דור לפני התעוררותם של אנשי המעשה (הבילויים, חיבת-ציון). וכדרך שאירע אצל עמים רבים מלאה כאן החיאת העבר תפקיד לא מבוטל בהכשרת הלבבות של מעצבי העתים. "אף לא תתואר תנועת חיבת-ציון בלי ספר זה" — כותב ג. קרסל ב,לכסיקון הספרות העברית בדורות האחרונים' — "והביוגרפיות של ראשי התנועה במשך כמה דורות מספרות על-כך בהדגשה יתרה".

קוראיו של מאפו היום שרויים במצב הפוך מבני זמנו: הם קרובים למקום ההתרחשויות של „אהבת ציון” אבל רחוקים מהמציאות ההיסטורית והלשונית שהצמיחה את הספר. אבל מאידך גיסא התעשרה חוית הקריאה של בן-זמננו במימד שהיה בלתי-אפשרי עבור בני זמנו של המספר. הקורא בספר כיום איננו יכול להתעלם מהשפעתו ההיסטורית כשם שאין הוא יכול לסלק מקריאתו את מלוא האהבה, הגעגועים והחלומות ששיקעו בו כמה דורות של קוראים עבריים. חוויותיהם של אלה — ביניהם שקראו לילדיהם בשם אמנון ותמר — ורחשי לבם הם חלק מתוך הקריאה ברומאן וספק אם יש קורא עברי אשר אין בלבו פנה מיוחדת ל„אהבת-ציון”.

ספר זה איננו, על כן, גם היום מוצג מוזיאוני. לקרוא בו פירושו לחזור אל נעוריה של הספרות העברית נעורים אשר בדומה לגורלו האישי של מאפו וגורל גיבוריו לא היו רק שטופי אור כי אם היו בהם עליות ומורדות, אורות וצללים. ולקרא היום את „אהבת-ציון” משמע גם לחיות מחדש את עולמם של קוראים עבריים רבים.

סופר איננו יכול להחיות מתים אבל יכול הוא להראות כי לא אבדו בלי זכר ויכול הוא לסייע לחיים למצוא את דרכם. וכזאת עשה מאפו ב„אהבת-ציון”. הוא נמנה על הסופרים שענו על תביעותיהם הנפשיות של קוראיהם, אבל מאידך גיסא הם עיצבו את זהותם הלאומית על-פי חזונם. הוא לא היה רק פה לקוראיו כי אם סייע גם להתגבשותם וספריו היו בגדר רמז לעתידם של רבים מהם.

דוד בן-בנימין

התרשמויות קוראים מ"אהבת ציון"

1) רושם זה אפשר לדמות רק אל הרושם, שעשו ספורי-המקרא על ילדי „החדר“. לעיניו של הקורא הצעיר קמו יהודים חדשים-ישנים, שאין דמיון כלשהו ביניהם ובין היהודים החיים בעיירות העבריות שבפולניה ובליטה, ואף על פי כן יש קשר אמיץ ביניהם ובין היהודים בהווה: קשר זה הוא — התנ"ך, ראש וראשון לכל הספרים הקדושים ליהודי ההווה, והיהודים הקדומים הללו חיים חיי-בני-חורין, חיים צעירים ופורחים, חיים רעננים, שופעים כח גופני ורגש אדיר כאחד. והרי החיים הללו הם החיים העבריים האמיתיים, שהרי בהם חיו ופעלו ישעיהו הנביא וחזקיהו המלך שהם קדושים גם לנערי „החדר“ ול„בחורי“ הישיבה — חיי-ישראל המתוארים ב„אהבת-ציון“ הם, איפוא שלנו ולא שלנו: שלנו — מפני שהם חיי אבותינו וחיי קדושינו בארץ-ישראל הקדושה לנו ולא-שלנו — מפני שהם רחוקים מהלך של ת"ק פרסה מחיי ההווה של ישראל במבואות האפלים של ליטה ופולניה... ולא בימי חבת-ציון בלבד כמעט התחרתה ההשפעה של „אהבת-ציון“ על חובבי-ציון בהשפעה של התנ"ך. עוד בימי מאפו התחיל הדור הצעיר לא רק כותב עברית בלשונה של „אהבת ציון“ אלא גם מדבר עברית בלשונם של אמנון ותמר והוגה עברית ברוחם; והגיעו הדברים לידי כך שהאובדים והאהובות שצצו ברחוב-היהודים באותו זמן, היו קוראים זה לזו „אמנון“ ו„תמר“...

(יוסף קלוזנר, היסטוריה של הספרות העברית החדשה)

2) אך הכל היה חדש ביצירה זו. מה טובו שדות בית-לחם עוטי הירק לעיניים אשר הסכינו לראות מסביב רק את קדרות העיר ועניו של רחוב היהודים! מה חמד הלב את צל הגנים המתוק אשר בכרמל! מה חרד לשחוק הבוצרים בכרמים לשחוק העבודה אשר מפניו ינוס כל עצב! הספר כולו היה מעין אגרת שלומים מארץ רחוקה. המה בו לב מולדת שהנה קמה מחורבנה. הוא השניא על כמה דורות את החיים הנקלים של יושבי חנויות, הטיל צל חרדה על חיים-לא-חיים אלה שאין בהם ממתק העבודה, מן התנחומים של רגעי עמל. הוא היה הפותח שער לתקופתנו. במצוקות הגולה והעבודות של חננאל, יורם ואמנון בוטאו המית-לב וכליון-נפש לארץ מולדת, שהיה בהם משום תביעות לב חדשות ובפרק האחרון של „אהבת ציון” נתן בהשתפכות נפשו הזכה של אמנון השב מארץ שביו המנון נעלה כזה לעיר ירושלים, שלא לחנם ראו בספר זה את חזון התחיה הראשון וביוצרו את משוררה המובהק של שיבת-ציון.

(יעקב פיכמן, מבוא לכל כתבי מאפו)

3) מאפו כמעט הסופר היהודי היחיד בתקופה החדשה שזכה להת-פרסם פרסום רב גם בין נדחי ישראל שבארצות המזרח השונות בשל ספרו „אהבת ציון”... גם הספור במקורו העברי היה ידוע ונקרא ביותר בין יהודי ארצות אפריקה הצפונית תוניס, מרוקו ואלג'יר עד שראו צורך להדפיס הוצאה מיוחדת של הספור בשביל הארצות הללו... התרגום לפרסית של ר' שמעון חרם (1908).

בין ספרי הקודש המרובים שתרגם נמצא גם „אהבת-ציון” שהיה בעיניו כספר קודש והיה יקר לו ביותר... את יחסו המיוחד של המתרגם לספור אפשר לראות מתוך דבריו בפרסית שהדפיס בסוף הספור וכה יאמר שם בארבעה סעיפים:

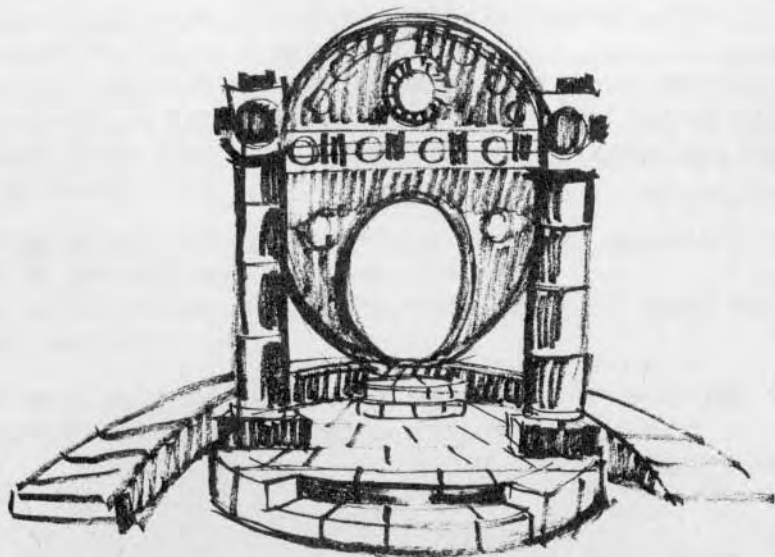
א) מי שיקרא את ספר-הספורים הזה פעם אחת ודאי לא יריח את ריחו.
ב) מי שיקראהו פעמיים, רק מקצת מריחו יריח.
ג) אבל מי שיקראהו שלוש פעמים, הוא יבינו אל נכון ויחדור לעומק כל דבריו.

ד) אולם גם מי שקרא את הספר מאה פעמים, עד שהוא זוכר את דבריו על-פה יקראהו מאה פעמים ואחת.

(א. יערי — אברהם מאפו בין יהודי ארצות-המזרח)

המצוי והקיים: המוני יהודים דחוסים בסימטאות של עיירות ופרברי ערים ודחוקים ברחובותיהם הצרים של ערים וכרכים, פזורים ביישובים קטנים ודלים, נידחים ועלובים בקצווי כפרים — והמשותף ביניהם: מריח-רוח ועצובי לב, כפופי גב וזעומי פנים, פזיזי תנועה וחסרי מנוחה, ברוכי ילדים ועמוסי מצוות, מוטרדים בחפוש פרנסה ומודאגים מעונשו של גיהנום, זהירים מחשש של עבירה ומקפידים בדקדוקי עניות. והדור הצעיר? — כזקן כנער. גם אם הוא לא טעם שמחה ולא זכה לחסד נעורים. בחורים חבושים בבתי-מדרשות, מפלפלים בתלמוד ומעיילים פילא בקופא דמחטא (ומכניסים פיל בנקבו של מחט) וחוששים להתחייב בנפשם ולבטל תורה ולהסתכל באילן נאה ובנוה נאה.

והנה המציאות הצפויה היא אחרת לגמרי ולא זרה היא: מציאות יהודית. והיא-היא גיא החזיון! יפה נוף — שדות בר ועובדי אדמה, כרי מרעה — רועים ורועות, כרמי ענבים ובוצרים ובוצרות יוגבים ודורכים, תופשי תורה ובני נביאים, שופטים ושוטרים, מחוקקים ובעלי-אסופות, ואיש את רעהו חליפות יעזורו. המון חוגג, בחורים ובתולות, אמרים נעימים, שמחת-חיים! לא תחרות חנוונים ולא דקדוקי עניות (בן-ציון דינור, מכתבי אברהם מאפו)

המורה :

(מאפו) הסופר העברי הראשון שהביא את הנוף לספרות העברית !

סופר זקן :

ותפיסה עליונה זו — נוף ראשון בספרותנו, על כרחו שמקום מושבו ציון
ולא ליטא ושדות כוסמת שלה !

סופר צעיר :

שוב ציוניות !

סופר זקן :

ראשית כל אני גומר מלאכתי וקורא באזני התלמידים דוגמא אחת
של תאור נוף מ„אהבת-ציון“ וגם נעמוד קצת על טיבו, ואחר כך נסיים
את הויכוח בינך לביני בענין הציוניות. והרי הדוגמה :

„ובני ציון החרדים לדבר ה', השכימו טרם שחר עלה, וישטחו להם
שטוח בין ההדסים אשר במצולה ובעמקים על כל יובלי מים, זעיר
שם, זעיר שם, עמדו ויכרתו להם ענף עץ עבות וערבי נחל, אותות ישע
וגבורה לשמוח בהם לפני ה' ביום מחר, ביום הראשון לחג האסיף.
כוכבי נשף כהו, חורו מאור יפעת שכר חכלילי, הנוצץ בירקרק חרוץ.
פני קדים מתולעים מלהבות אש פלדות, אשר יחצוב השמש, טרם
צאתו מאהלו, נהרים ויאורים נחים ושקטים שוכבים בין שפתים כתבנית
רקועי פחי כסף ומוצגים כראי בגדותיהם, עליהם יזהיר אור יקרות
ירקרק-אדמדם מירק הרים אשר סביבותיהם ומאודם פני קדים, גם
זוהר הרקיע בתכלת מראהו ובכוכבי בוקר, המשובצים בו כנקודות
הכסף ישים עליהם נוספות להרנין לב. הנשר העיר קנו וצפורי שמים
פצחו רנה...“

והספרות העברית מברכת „שהחיינו“ ! כאלו לבשה בגד חדש והכל אומ-
רים לה „תתחדשי“, „תתחדשי“.

המורה :

זהו נוף לכל הדעות: הירקרק במימי היאורות השקטים מירק הרים
אשר סביבותיהם והאדמדם מאודם פני קדים! הפלא ופלא! הנעילה
הזאת של יקיצת הבוקר...

סופר זקן :

ודאי לא נוף של ארץ-ציון וירושלים כאן. גני קובנא בירת ליטא כאן
על רכסיה ועל גדות הניימן, שם בנה לו מאפו סוכתו ובצלה כתב דברים
אלה, אבל אין בכך כלום... העיקר הצורך להיזקק למראות-חוץ ולהע-
בירם מתחום הטבע לתחום האמנות. כאן במעבר הזה מתגלגל טבע
אילם על ידי מעשה — האדם בעולם שכולו מדובב שאר רוח אנושי.

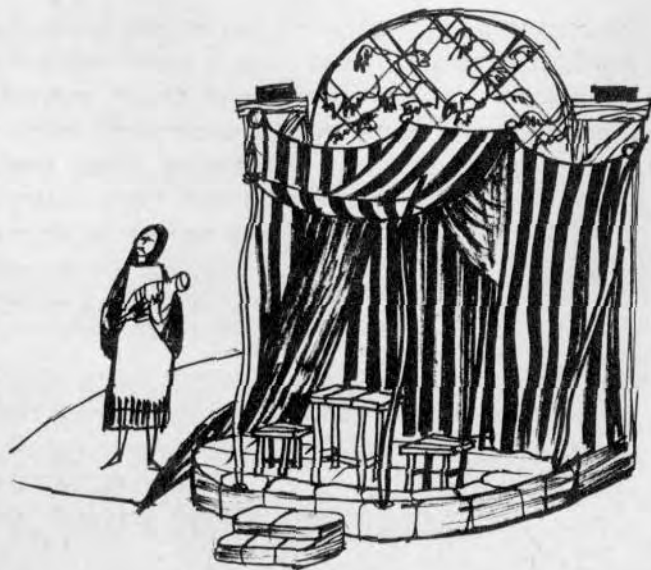
(שלמה צמח, עירובין)

לאמנון נאה באמת תואר הגבור במובן שנתישן כבר ושראו לחדשו גם בימינו, והוא אישיות מרכזית הפועלת בתוך מעגל-חיים מסוים וממנה יוצאות קרניים לכל יתר האישים הנושאים ונותנים במחיצתה. אישיות גבורית טבעה הבטחון העצמי. היא מאמינה בעצמה הואיל ולבה סמוך ובטוח בכוחות החיים וכל הרואה אותה בדריכותה נפעל הימנה. הגבור הוא גם מוכשר וגם מצליח כי הכשרון וההצלחה הם שמות נרדפים. כיון שהוא צועד בעוז כל המכשולים חומקים מפניו, ולפיכך אין הוא רואה כלל מכשולים. הבטחון נותן בלבו שמחה והשמחה מקנה לו את הבטחון, כל נושא הוא סבה ומסובב כאחד. אף באמנון אין קדרות של עצבות אם כי לעתים דרך עוצב לו. אין בו רעם על אף מכאוביו, גבור אינו כועס. גבור נלחם ומתאבק. אף האישים האחרים בספור נושאים את סבלם במדה מרובה של סבלנות, בשירת ציון זו אין קינה, אין בכי, על אחת כמה וכמה אין בכינות, שקים אין חובשים על הראשים אם כי הרבה פנים לבושים במסכות.

האם גם תמר טובה כאמנון? יפה תמר, עדינה נפשה, אבל נקודות חושך תופסות בתוך האור שבקרבה... ואולם אשאלך והודיעני: האמנם ציון קריה נאמנה ולא תביט און בקרבה? אין זה פולמוס גס, אין כאן התנצחות של צדדים בחידוד ובחריפות. שאלה יש כאן, המבליעה בנעימה עקיצה מרה: קורט של פקפוק לרפואה. בחור זה מתלהב יתר על המידה; צריך לצננו במקצת, אבל בנועם ובחן. אתה רואה את חכמתה של תמר, את השכל הטוב שלה, את תבונתה להגיש גלולה מרה בעטיפה מתוקה. אבל אתה רואה בכך גם את פקחותו היתרה של מאפו שהקנה לאשה דוקא נופך-מה של מעשיות.

...אין הוא (אמנון) שוטה חלילה להאמין שהכל טובים צדיקים ונאמני-רוח, להיפך, מניח הוא כי האנשים משולים לזיתים הרעננים השתולים בהר הזה שלא כל הציצים נושאים פרי... אפשר להסכים להשקפתו של אמנון או לא. מכל מקום רואים אנו שאינו כלל פתי מאמין לכל. שיטה היא אצלו, שלא לאבד בידים את מעט הטוב בשל רוב פסולת. סבור הוא כי מוטב לאדם להיות קצת שוטה ולהיראות נתעה להאמין בשוא מאשר לנתק בגלל מינות את כל חוטי הרעות והחברות עם הבריות, החיים יוכיחו לו ולנו כי דרכו נכונה. אולם תמר אינה סבורה כך. ותימן אחיה המשמש עד-שמיעה לשיחה זו שבין אחותו ואהובה מצדד לכאורה בדעתו של אמנון, אבל במרוצת הימים נוכח כי תימן אינו קובע מסמרות בדבר. תימן דרך כלל אינו קובע מסמרות. הוא מן החוככים. הוא נתון להשפעות המקרים ומצבי הרוח. אין הוא מנענע ראשו לכאן ולכאן כיון שאינו בעל דו-פרצופים, אבל לבו לא נע ונד כקנה.

(אליעזר שטיינמן, במעגל הדורות)

הכנת התלמידים לקראת הצגת „אמנון ותמר“

הצגת „אמנון ותמר“ היא ההצגה השנייה המועלית ע"י תיאטרון הילדים והנער. בעוד שההצגה הראשונה „הקמצן“ מאת מולייר ייצגה את סוג הקומדיה האירופית הקלאסית, הרי הצגה זו מבוססת על הרומאן העברי הראשון „אהבת ציון“ המייצג במידה רבה את צורת הרומאן הקלאסי בתרגומה להווי יהודי וללשון העברית. התלמיד שהת-וודע בהצגה הקודמת לקומדיה הקלאסית מהמאה ה-17 יתוודע כאן לדראמה במתכונת הקלאסית שהיתה רווחת במאה ה-18 וחיבה על הצופים במאה ה-19. השוני בינה לבין זו שהיא מייצגת הוא בכך, שהיא עובדה בימים אלה, עפ"י רומאן עברי שחובר באמצע המאה ה-19. שוני זה מאפשר לנו לקרב אל התלמיד צורה קלאסית, שעלילתה מתרחשת בארץ-ישראל ולשונה קרובה ללשון ימינו.

ע"י הבחנה מוקדמת בין מה שהתלמיד ראה בהצגת „הקמצן“ לבין מה שהוא עשוי לראות ב„אמנון ותמר“, נכין אותו להתבוננות בהצגה בצורה המחייבת הפעלת כושרו האינטלקטואלי, כשנוסף על העיקוב אחר העלילה וההתרשמות ממראה-עינים, הוא יאמץ את מחשבתו להש-וואות. כמובן, שהתלמידים שהזדמנות הביקור בהצגה זו, היא להם הזדמנות ביקור ראשונה בתיאטרון יפסידו אפשרות זו, אולם, מוצע להם לערוך השוואה בין הסיפור „אהבת ציון“ שקראוהו, או יקראוהו לפני הביקור בתיאטרון לבין מה שמעלה על הבמה וע"י כך יקל עליהם להבחין ביחודו של התיאטרון.

לקראת ביקור הכיתה בהצגת „אמנון ותמר“ המבוססת על הרומאן „אהבת ציון“ מאת א. מאפו, רצוי לערוך שיחת הכנה.

* ההצעות המתגשות כאן הן בגדר הצעות בלבד: כל מורה רשאי לנצלן במלואן או בחלקן עפ"י דרכו.

שתי אפשרויות לפתיחת שיחה זו:

א. מבוססת על התרשמויות התלמידים מהצגת „הקמצן“.
ב. מבוססת על מידע שיומצא לתלמידים על הרומאן „אהבת ציון“
ועל הרושם שהשאיר בזמנו על קוראים צעירים ומבוגרים במקומות
שונים בעולם.

בשני המקרים מגמת השיחה היא להכין את התלמיד לקראת פגישתו
עם ההצגה החדשה ולעורר בו עניין מוקדם בה.

מוכנות זו תתקיים רק אם יבין את עקרונות המתרחש על הבמה.
עניינו עשוי להתעורר אם נצליח למסור לו מראש משהו מהדברים
העשויים לרתקו הצפויים לו בהצגת „אמנון ותמר“.

רצוי שכל התלמידים יכירו, ולו במעט, את עלילת ההצגה, אולם ידעו
שבין מחזה להצגה קיים מרחק הנובע מכך, שהמלה הכתובה מתור-
גמת ללשון התנועה והצבע ע"י הבמאי, התפאורן והשחקנים.

ב„הקמצן“ ראינו שתי מערכות תפאורה שרימזו על תרבות התקופה ותל-
בושות שייצגוה. חשוב שהתלמידים יבינו שמראה הגיבורים והתנהגותם
וצורת הסביבה הריאלית „מתורגמים“ בהצגה תרגום סמלי שהוא
פרי דמיונם של הבמאי והתפאורן. שניהם הבמאי והתפאורן משאירים
לצופה להשלים בדמיונם את החסר. כדאי שינסו להסביר לאחר ההצגה
מה בין דרכם של ליאונרד שך ור. ריילינגר ב„הקמצן“ לבין דרכם של
יואל זילברג וא. סמית ב„אמנון ותמר“.

בכיתות שראו את „הקמצן“ מומלצת השוואת התרשמויות התלמידים
מההצגה כנקודת מוצא לדיון. הדיון יעסוק בעקיפין בהקניית מושגים
אחדים על ספרות התיאטרון ועל דרכי ההצגה. לתלמידים שלא ראו
הצגה זו מומלצת נקודת המוצא השניה — אך גם כאן יוקנו מושגים
אחדים על הדרמה בהשוואה לסיפורת (הפרוזה).

אפשרות א'

כיצד מכונה סוג ההצגה שראינו ב„הקמצן“? — קומדיה.

מהו המיוחד לצורת הצגה זו? — היא מצחיקה.

מהו שהצחיק ב„הקמצן“? — הגיבור הראשי, התנהגותו, מראהו, דרך
דיבורו, יחסיו עם בני משפחתו ועם המשרתים, יחסו לכסף (לקופה).

לא רק הגיבור הראשי הצחיק. בהצגה היו דמויות נוספות שהתנהגותן
הצחיקה: המשרתים והסרסורית.

גם הגיבורים הרציניים, קליאנט ומריאן, ואלר ואלזי נקלעו למצבים
מצחיקים. מה גרם שנצחק בהם?

— אי ההבנות (כששנים דיברו על דברים שונים ונדמה היה להם שהם
מדברים על דבר אחד).

— ההטעיות (כשקליאנט משכנע את מאריאן, שאביו מגיש לה שי —
יהלום יקר).

— השקרים השקופים.

כלומר, דמויות הגיבור הראשי וחלק מגיבורי המשנה ודרך דיבורם והתנהגותם והמצבים שיקלעו אליהם שאר הגיבורים גרמו לנו שנצחק. האם מטרת „הקמץ“ היתה רק שנצחק? היה בה גם מוסר השכל, למדנו בה גם על מושגים שרווחו במאה ה-17 ועל התנהגות האנשים אז.

מה היה מוסר ההשכל העיקרי? — שהקמצנות היא תכונה רעה; שהתאוה לכסף גורמת לאדם שינהג בצורה לא-אנושית. מהן הדרכים העיקריות שבאמצעותן למדנו מוסר השכל זה? ע"י ריכוז כל התכונות השליליות שמוליך מוקיע בגיבור אחד והצגתן בצורה מוגזמת. ובמקביל — ע"י תיאור מאבקם של הצעירים, המונעים ע"י כוח אחד — האהבה (שהיא גם הבנה). העלילה ב„הקמץ“ התפתחה במהירות (רק התמונה הראשונה היתה איטית), מה גרם להתפתחות המהירה?

הסיפור על שני הזוגות הרוצים להינשא הואץ בעיקר בגלל התנהגות הרפגון, הקמץ. הכח שהניע את הרפגון לעשות הכל מהר הוא התאוה לכסף והרצון להרוויח מכל הזדמנות שנקלעה לידו.

למרות שהמחזה „אמנון ותמר“ אינו קומדיה נמצא בו דברים רבים שמצאנו ב„הקמץ“: נפגוש בו גיבורים צעירים ואוהבים (מה שנרמז בשמות הגיבורים הראשיים), נגלה בו ניגודי אופי ואינטרסים בין הגיבורים לבין עצמם, גם כאן יתרחשו כל המאורעות לנגד עינינו על הבמה ומדברי הגבורים והתנהגותם נלמד גם על מה שהתרחש שלא לנגד עינינו, בהצגה זו נצחק פה ושם (הגיבור המצחיק יהיה כאן כבמחזות מסורתיים רבים המשרת פורה) — למרות הדמיון הרב אין זו קומדיה.

ב„אמנון ותמר“ יוצגו גיבורים ריאליים (למרות שעלילת המחזה מתרחשת בתקופת התנ"ך), התנהגותם לא תהיה מוגזמת והמאבקים שלהם יהיו עם גיבורים דומים להם בעלי תכונות שונות ואינטרסים שונים. גם כאן נפגוש גיבורים פחות חיוביים או סימפאטיים (דוגמת ערן ועזרי-קם), אך אלה לא יוצגו בגוזמה ולא ייראו מגוחכים, גם לא יועלו כאן מצבים מגוחכים קיצוניים לשמם — כאן נעוץ ההבדל בין הקומדיה לבין דרמה מסורתית רגילה.

אפשרות ב'

נבחין בין כתה שקראה את „אהבת ציון” לבין כתה שלא קראה :
כתה שקראה את „אהבת ציון”

התלמידים שקראו את „אהבת ציון” בכתה ה' או ו' ודאי נהנו מהרו-
מאן עפ"י דרכם. רוב הספרים החביבים עליהם כתובים בלשון שונה,
וייתכן אף שעלילתם מתפתחת בדרך אחרת. כדאי לבדוק אם הבחינו
בשוני בין הספרים הנכתבים עתה, לבין „אהבת ציון”. נשאל אותם :
האם הספר „אהבת ציון” דומה לספרים אחרים שאתם אוהבים (דוגמת
אלה של י. ביבר, י. לרמן, ד. עומר, י. אבידר או ל. גולדברג) ?
במה שונה הספר הזה ? יש להניח שיצינו שהלשון שונה, שהסיפור
מתרחש בתקופת התנ"ך, שמופיעים בו הרבה מאד גיבורים : צעירים
ומבוגרים, שהטובים הם טובים מאד (דבר שנרמז גם משמותיהם) והרעים
הם רעים מאד.

מה המיוחד בלשון התיאור ובלשון דיבורם של הגיבורים ? לשון הדיבור
של הגיבורים דומה ללשון התנ"ך וגם לשון תיאורי הנוף.
האם לשון כזו מתאימה לסיפור, האם היא נוחה לנו לקריאה ? כאן
עשויים להתגלות חילוקי-דעות, כשחלק מהתלמידים יטען שסיפור מת-
קופת התנ"ך צריך להיכתב בלשון התנ"ך, וחלק אחר יטען שלשון זו
מכבידה על הקורא.

רצוי לשאול אם הסיפור נקרא כסיפור אמיתי (כמו סיפור התנ"ך)
או לא, ואם „אהבת ציון” הוא סיפור לילדים או למבוגרים.
כאן יקרא המורה באזני תלמידיו שתי התרשמויות של קוראים מבוגרים
מסוף המאה שעברה ומראשית המאה הזו, ויסביר להם בקצרה מדוע
השאייר הספר רושם עז כל כך על בני דורות קודמים, צעירים ומבוגרים
גם יחד.

מומלץ שהשיחה תסתיים בשאלה, אם ניתן להעלות את „אהבת ציון”
על הבמה, או לא — לאחר שמיעת תשובות אחדות נציע שבירור השאלה
יערך לאחר ראיית ההצגה.

כתה שלא קראה את „אהבת ציון“

המורה יספר לתלמידיו בקצרה את תוכן „אהבת ציון“, ויסביר לתלמידידים מהו המבנה של הסיפור, מהו מקום העלילה וזמנה, וידגיש שהסיפור כתוב בלשון מקראית (גם התיאורים וגם הדיאלוגים), כשנופה של ארץ ישראל מתואר בעיני מי שלא היה מעולם בארץ-ישראל. רצוי שהמורה ידגים את דבריו בקטע קצר מהספר.

לאחר שיציג את הסיפור, ישאל המורה את התלמידים אם היו מעוניינים לקרוא אותו. יש להניח שהדעות יהיו חלוקות, ורצוי שאלה המעוניינים ואלה שאינם מעוניינים יסבירו את דעתם: הראשונים עשויים לטעון, שהספר עוסק בתקופה שהם מכירים מלימודי התנ"ך ושעלילתו מרתקת, ואילו האחרים עשויים לטעון שהם אוהבים ספרים הכתובים בלשונם והמספרים על בני גילם החיים כיום בארץ או בארצות אחרות.

כאן יקרא המורה באזניהם שתי התרשמויות מהספר של קוראים מבוגרים (רבצוי, שאחת מהן תהיה זו של ר' שמעון חרם), וישאל: האם „אהבת ציון“ הוא ספר חול או ספר קודש? אם הוא ספר חול, מדוע השאיר רושם עז על הקורא הדתי? מה משך בו כל כך את הקורא הלא דתי?

דיברנו עד כה על סיפור, האם אפשר להפוך סיפור להצגה? אם כן כיצד, מה ישאר מהסיפור?
העלילה, דיבורי הגיבורים (הדיאלוג), הלבוש ומשהו ממראה הסביבה (ע"י התפאורה).

לאחר ראית ההצגה, רצוי שהתלמידים יקראו את „אהבת ציון“.

בהצגת „אמנון ותמר“
בביצוע התיאטרון לנוער

ה מ ש ת ת פ י ם

— יוסף לוי	— ידידיה
— מרים אורית	— תרצה — אשתו
— ורדה פרנק / אלומה שלום	— תמר — בתם
— צבי ירון	— יורם
— גבי אוהד	— חגית — אשתו הראשונה
— לורה סהר	— נעמה — אשתו השנייה
— דודו טופז	— אמנון
— אלומה שלום / טוני זך	— פנינה
— שמעון בר	— עכן — עבד בבית יורם
— אלומה שלום / טוני זך	— זלפה — אשתו
— עזריאל אשורב / אבי אוריה	— עזריקם — בנם
— יעקב בן-סירא	— פורה
— גבי אוהד	— מעכה
— אלברט כהן/עזריאל אשורב	— סתרי — נאמן לבית יורם
— צבי ירון	— רועה
— יצחק אליעזרוב	— המנגן
— דינה זוהר	— מנהלת ההצגה

— יואל זילברג	— במאי
— נעמי שמר	— שירים ומנגינות
— אריק סמית	— תפאורה
— נילי טויג, נורית מרקוזה	— תלבושות
— בן ציון מוניץ	— תאורה

— אורנה פורת — מנהלת אמנותית
— גרשון בילו — מנהל אדמיניסטרטיבי

נעלה לירושלים

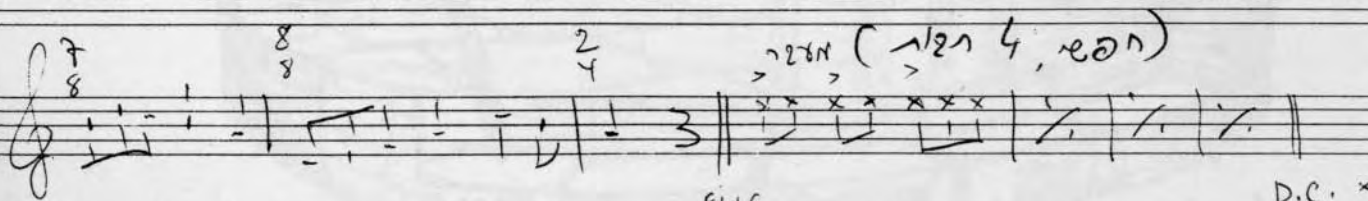
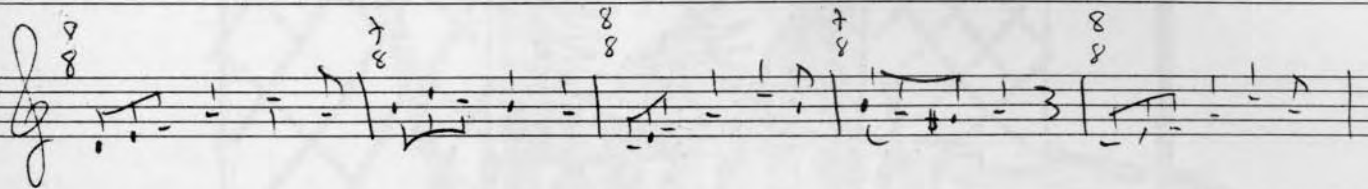
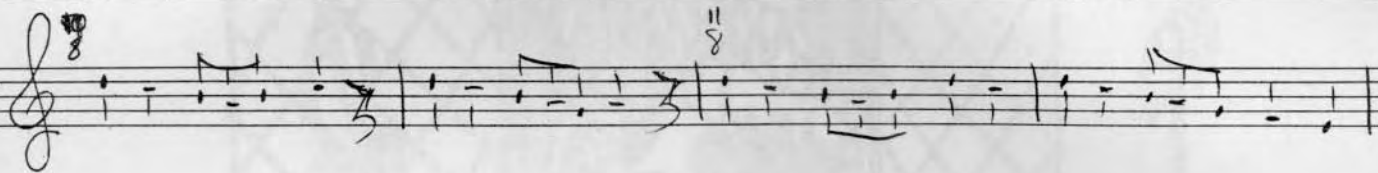
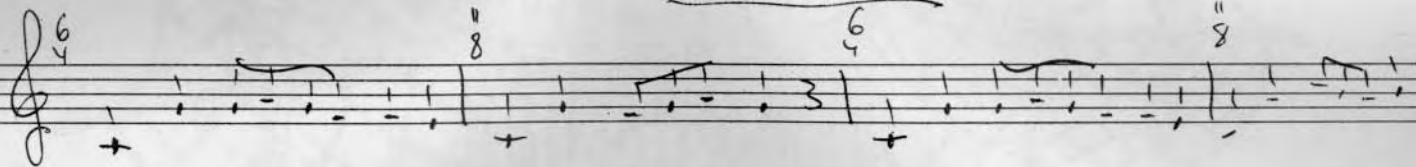
נעלה לירושלים
בתופים ורינה
ובמוט נביא בשנים
פרי — תמר ותאנה
מכתפי החרמון
תפוחים ורימון
ממטע שבעמק
הזיתים והשמן
ארץ נתנה יבולה

נישאים היום בזמן
על כתפי עלמות
מעשר מגז הצמר
וטלה בן יומו
החלב והדבש
יאספו למקדש
החמאה והיין
שי חם לירושלים
ארץ נתנה יבולה

החמה זרחה ממעל
טל ירד ומטר
וגבהו בשדות הבעל
שעורה וחיטה
נברך ונודה
לתנובת-השדה
ועל טוב השמים
הללו במצלתיים
ארץ נתנה יבולה

1971 © eve m8, nca

הנה העניין זה

FINE

D.C. x 2

